ERCİYES ÜNİVERSİTESİ • İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ • TEMMUZ - ARALIK, SAYI: 44

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Temmuz/Aralık 2014, Sayı: 44 • July/December 2014, Number: 44

ERCIYES UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Hatice ERKEKOĞLU, Zerrin KILIÇARSLAN ve Hülya GÖKNAR
Kayseri İlinin Mobilya Sektörü Rekabet Gücü: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi

Veli AKEL ve Sümeyra GAZEL
Döviz Kurları ile BIST Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Hasan BÜLBÜL ve Buket ÖZOĞLU
Tüketici Yenilikçiliği ve Algılanan Riskin Satın Alma Davranışına Etkisi

Fatma Fehime AYDIN ve Ekrem ERDEM
The Effect of Women's Employment on Competitiveness and Economic Growth: A Comparison of Turkey and The Most Competitive Countries

Gülşen GERŞİL ve Mehtap ARACI
Küreselleşme Sürecinde İnsan Kaynakları Uygulamalarındaki Dönüşüm: Kayseri Örneği

Cüneyt KILIÇ, Yılmaz BAYAR ve Halil ÖZEKİCİOĞLU
Araştırma Geliştirme Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı Üzerindeki Etkisi: G–8 Ülkeleri İçin Bir Panel Veri Analizi

İsmail KÖSE
ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın (6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlamış Olduğu Kitapçık

Atilla YÜCEL ve Yavuz ATLI
Katılım Bankalarında Elektronik Pazarlama Uygulamaları: Elazığ İli Örneği

ISSN: 1301-3688

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

ERCIYES UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Temmuz/Aralık 2014, Sayı: 44

July/December 2014, Number: 44

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

ERCIYES UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Publisher

Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Adına
Dekan, Prof. Dr. Ekrem ERDEM

Editör / Editor

Prof. Dr. Hayriye ATİK

ISSN: 1301-3688

Diğer Bilgiler

- Dergimiz yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Türkiye'de en az beş üniversiteye mensup öğretim üyelerinden oluşan bir hakem kurulu vardır.
- Dergimiz Türkiye'de tüm üniversite kütüphanelerine gönderilmektedir.
- Bu derginin elektronik versiyonuna http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/ internet adresinden ulaşılabilir.
- Dergimizde yayınlanan makalelerde belirtilen görüşlerden makale sahipleri sorumludur.
- Makaleler kaynak gösterilmek koşuluyla iktibas edilebilir.
- Dergimiz ULAKBİM Sosyal Bilimler, EconLit ve EBSCOhost veritabanlarında taranmaktadır.
- Dergimiz Uluslararası Elektronik Dergidir.

More Information

- Erciyes University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences is a refereed journal published biannually.
- Our journal has a board of referees which consists of professors from at least five universities in Turkey.
- Our journal is sent to all university libraries in Turkey.
- Electronic version of the journal is accesible through: http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/http://iibf.erciyes.edu.tr/en/fjournal
- The authors are responsible for all the opinions expressed in articles published in our journal.
- Articles in the journal can be referred by giving reference.
- Our journal is indexed in ULAKBİM Social Sciences, EconLit and EBSCOhost databases.
- Our journal is an Internetional Electronical Journal.

İdare ve Yazışma Adresi / All correspondance should be addressed to:
Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İİBF Dergisi Editörlüğü
38039 KAYSERİ
Tel: (352) 2076666, Fax: (352) 4375239
E-mail: dergi@iibf.erciyes.edu.tr • Web adresi: http://iibf.erciyes.edu.tr

ISSN: 1301-3688

Basıma Hazırlık ve Baskı
DETAY ANATOLIA AKADEMİK YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
Adakale Sokak No: 14/1 Kızılay – ANKARA
Tel: 0312 434 09 49 • 430 03 78 • Faks: 0312 434 31 42
Web: www.detayyayin.com.tr • e-posta: detayyay@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU **Yrd. Doç. Dr. Zerrin KILIÇARSLAN** **Yrd. Doç. Dr. Hülya GÖKNAR**	Kayseri İlinin Mobilya Sektörü Rekabet Gücü: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi………………………………………..	1-22
Doç. Dr. Veli AKEL **Yrd. Doç. Dr. Sümeyra GAZEL**	Döviz Kurları ile BIST Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı……………..	23-41
Doç. Dr. Hasan BÜLBÜL **Arş. Gör. Buket ÖZOĞLU**	Tüketici Yenilikçiliği ve Algılanan Riskin Satın Alma Davranışına Etkisi………………..	43-58
Yrd. Doç. Dr. Fatma Fehime AYDIN **Prof. Dr. Ekrem ERDEM**	The Effect of Women's Employment on Competitiveness and Economic Growth: A Comparison of Turkey and The Most Competitive Countries………………………..	59-71
Yrd. Doç. Dr. Gülşen GERŞİL **Yrd. Doç. Dr. Mehtap ARACI**	Küreselleşme Sürecinde İnsan Kaynakları Uygulamalarındaki Dönüşüm: Kayseri Örneği..	73-114
Yrd. Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ **Yrd. Doç. Dr. Yılmaz BAYAR** **Yrd. Doç. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU**	Araştırma Geliştirme Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı Üzerindeki Etkisi: G–8 Ülkeleri İçin Bir Panel Veri Analizi……....	115-130
Yrd. Doç. Dr. İsmail KÖSE	ABD'de Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın (6 Ağustos 1923) Onay Tartışmaları ve Onay Taraftarlarının Yayınlamış Olduğu Kitapçık….	131-155
Yrd. Doç. Dr. Atilla YÜCEL **Öğr. Gör. Yavuz ATLI**	Katılım Bankalarında Elektronik Pazarlama Uygulamaları: Elazığ İli Örneği……………….	157-178

CONTENTS

Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU **Assist. Prof. Dr. Zerrin KILIÇARSLAN** **Assist. Prof. Dr. Hülya GÖKNAR**	Kayseri City’s Furniture Industry Competitive Power: Revealed Comparative Advantage Index……………..	1-22
Assoc. Prof. Dr. Veli AKEL **Assist. Prof. Dr. Sümeyra GAZEL**	The Cointegration Linkages Between Exchange Rates and BIST Industrial Index: An ARDL Bound Testing Approach..	23-41
Assoc. Prof. Dr. Hasan BÜLBÜL **Ress. Assist. Buket ÖZOĞLU**	Effects of Consumer Innovativeness and Perceived Risk on Purchase Intention……..	43-58
Assist. Prof. Dr. Fatma Fehime AYDIN **Prof. Dr. Ekrem ERDEM**	The Effect of Women’s Employment on Competitiveness and Economic Growth: A Comparison of Turkey and The Most Competitive Countries……………………...	59-71
Assist. Prof. Dr. Gülşen GERŞİL **Assist. Prof. Dr. Mehtap ARACI**	The Transformation in Human Resources Management Practices in The Course of Globalization Process………………………	73-114
Assist. Prof. Dr. Cüneyt KILIÇ **Assist. Prof. Dr. Yılmaz BAYAR** **Assist. Prof. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU**	Effect of Research and Development Expenditures on High Technology Exports: A Panel Data Analysis for G-8 Countries…..	115-130
Assist. Prof. Dr. İsmail KÖSE	Ratification Confrontation of Turkish-American Lausanne Treaty (August 6, 1923) and The Book Published by The Committee Favoring Ratification……………………….	131-155
Assist. Prof. Dr. Atilla YÜCEL **Teach. Assist. Yavuz ATLI**	Participation in The Bank Electronic Marketing Applications: Elazığ Province Example…………………...	157-178

DERGİNİN BU SAYISINA KATKIDA BULUNAN HAKEMLERİN LİSTESİ

Prof. Dr. A. Asuman AKDOĞAN
Prof. Dr. M. Şükrü AKDOĞAN
Prof. Dr. Hayriye ATİK
Prof. Dr. Murat ÇETİN
Prof. Dr. Hatice ERKEKOĞLU
Prof. Dr. Mahmut ÖZDEVECİOĞLU
Prof. Dr. İnci VARİNLİ
Doç. Dr. Ömer AKDAĞ
Doç. Dr. Veli AKEL
Doç. Dr. Halil ALTINTAŞ
Doç. Dr. Tayfur BAYAT
Doç. Dr. Vural ÇAĞLIYAN
Doç. Dr. Levent ÇITAK
Doç. Dr. Ferit KULA
Doç. Dr. Yaşar SEMİZ
Doç. Dr. Nuri ÖMÜRBEK
Doç. Dr. H. Mehmet TAŞÇI
Doç. Dr. Oğuzhan TÜRKER

ABD’DE TÜRK-AMERİKAN LOZAN ANTLAŞMASI’NIN (6 AĞUSTOS 1923) ONAY TARTIŞMALARI VE ONAY TARAFTARLARININ YAYINLAMIŞ OLDUĞU KİTAPÇIK

İsmail KÖSE*

ÖZ

Türk-ABD Lozan Antlaşması, Türk-Bağlaşık Lozan Barış Antlaşması’ndan 13 gün sonra, 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalandı. Bu Antlaşma ile 20 Nisan 1917 tarihinde kesilmiş olan Türk-ABD diplomatik ilişkilerinin yeniden başlatılması amaçlanmıştı. Oysa, Lozan Antlaşması imzalandığında ABD’de Türk karşıtı bir algı vardı. Böyle bir algının oluşmasında, misyonerlerin Savaş öncesi yıllarda halktan bağış toplayabilmek için yapmış oldukları kara propagandanın payı büyüktü. Belirtilen nedenle Lozan Antlaşması’nın onayına karşı ABD’de etkili bir muhalefet oluştu.

Olumsuz algıya rağmen, Antlaşma’nın onaylanması taraftarları dağınık bir şekilde onay için çalıştı. Onay karşıtı ve taraftarı cephelerin üç buçuk yıl süren mücadelesinin son yılında onay taraftarları yapmış oldukları çalışmaları bir Kitapçık’ta toplayarak Senato üzerinde etkin olmaya çalıştılar. Fakat buna rağmen, Antlaşma Senato’da reddedildi ve Türk Amerikan ilişkileri bir süre daha *de facto* zeminde yürümek zorunda kaldı.

Anahtar Kavramlar: Lozan Antlaşması, Onay, Senato, Misyonerler, Türkiye.

RATIFICATION CONFRONTATION OF TURKISH-AMERICAN LAUSANNE TREATY (AUGUST 6, 1923) AND THE BOOK PUBLISHED BY THE COMMITTEE FAVORING RATIFICATION

ABSTRACT

Turkish-American Lausanne Treaty has been signed on August 6, 1923, 13 days after the Treaty of Turkish-Allied Associated Powers. With this treaty it had been aimed to restart Turkish-American diplomatic relations which had been ceased on April 10, 1917.Whereas, when the Lausanne Treaty has been signed there was a reverse Turkish perception in USA. Actually it was missioners who had escalated this opposition during pre-war decades to collect more donations. Due to this reason an effective opposition emerged in USA against the ratification of Lausanne Treaty.

Despite this negative perception, there were some disorganized groups favoring ratification of the Treaty. During the confrontation of opponent and favoring groups in three and half years, at the last year the favoring party to affect Senate compiled all the works in a Book supporting the ratification. But, the Treaty was rejected in Senate and Turkish-USA relations had to continue on *de facto* grounds for a while.

Keywords: Lausanne Treaty, Ratification, Senate, Missioners, Turkey.

---

*Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
Makalenin kabul tarihi: Ağustos 2014.

GİRİŞ

ABD Almanya'ya savaş ilan etmeye karar verdikten sonra, 20 Nisan 1917 tarihinde Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki 1832 yılında yürürlüğe giren Dostluk ve Seyrüsefayin Antlaşması ile başlayan diplomatik ilişkiler Babıali'nin isteği ile kesildi. Buna rağmen ABD, fayda maliyet analizi yapıp kendi çıkarlarını gözeterek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmedi. Buna rağmen Milli Mücadele sona erdiğinde iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler halen kurulmuş değildi. ABD Hükümeti, diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına yönelik antlaşma görüşmelerini İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında imzalanacak barış antlaşmasından sonra yapma yönünde bir politika takip ediyordu.

Bu esnada 19 Mayıs 1919'da başlamış olan Milli Mücadele, 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi ile geçici barış aşamasına ulaştı. Mudanya'da elde edilen geçici barışın kalıcı hale getirilebilmesi için İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında on yıllardır biriken sorunların çözümü ancak uzun sürecek görüşmeler dizisi ile mümkün olabilecekti. Belirtilen amaçla Lozan'da 20 Kasım 1922 tarihinde resmen başlayan müzakereler 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile sonuçlandı ve geçici barış kalıcı hale getirildi.

İtilaf Devletleri ile Türk temsilciler arasında Lozan'da, iki devre halinde yaklaşık sekiz ay süren müzakereler esnasında, gözlemci statüsü ile burada bulunan ABD temsilcileri de Türk Heyeti ile iki ülke arasında diplomatik ilişkileri yeniden kuran ve kapitüler hakları koruyan bir antlaşma için müzakerelerde bulundular fakat nihai antlaşmanın imzası için İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında müzakere edilen antlaşmanın imzasını beklediler. Belirtilen nedenle, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'ndan 13 gün sonra, 6 Ağustos Tarihinde Türk Heyeti ile Amerikan Heyeti arasında ayrı bir barış antlaşması imzalandı. Antlaşma ABD beklentilerini karşılamıyordu ve kapitüler herhangi bir hak içermiyordu. Buna rağmen 6 Ağustos Antlaşması ile iki ülke arasında 1917 yılında kesilmiş olan diplomatik ilişkiler yeniden kurulabilecekti. Bunun için Antlaşma'nın ABD Senatosu ve TBMM tarafından karşılıklı olarak onaylanması gerekiyordu.

Fakat, İtilaf Devletleri ile Türk Heyetleri arasındaki Lozan müzakerelerinin ilk tur görüşmeleri esnasında Ermeni lobileri Anadolu'dan kopartılacak topraklar üzerinde kendilerine "ulusal bir yurt" verilmesi için tüm imkânlarını seferber etmişler, başarılı olamamışlardı. Lozan'da yenilgiye uğrayan ve Türkiye'yi zora düşürmek için ellerindeki tüm araçları kaybeden lobilerin bu seferki hedefi, 6 Ağustos'ta imzalanmış olan Lozan Antlaşmasının Senato tarafından onaylanmasını engellemek yönünde çalışmaktı. Taşnak ve Hınçak Örgütlerinin kılıç artığı komitacıların Kongre'deki sözcülüğünü 1923 yılına kadar Türk karşıtı her önerge ve eylemin altında imzası bulunan Demokrat Partili Utah Senatörü William H. King yapmaktaydı. King, aynı zamanda Demokrat Parti'nin Antlaşmaya

karşı raporlarını yazan kişiydi (Şimşir, 1977: 309). Böylece Lozan Antlaşması'nın onay mücadelesi 1927 yılı Ocak ayı başına kadar devam etti ve Türk-ABD diplomatik ilişkileri *de facto* olarak yürüdü.

Bu çalışmada, Lozan'da imzalanan Antlaşma'nın Senato tarafından onaylanmasına ve onaylanmamasına yönelik mücadele ile onay taraftarı cephenin çalışmalarının toplanmış olduğu "Türkiye ile Antlaşma *(The Treaty with Turkey)"* adlı Kitapçık incelenecek ve o dönemde ABD'de yayınlanan bazı gazeteler ile arşiv belgelerinin katkılarıyla değerlendirilecektir. Söz konusu Kitapçık, Antlaşma Senato'da reddedilmeden bir yıl önce, 1926 yılının sonunda New York'ta sınırlı sayıda basılmıştır. Kitapçığın basımına *New York Times* editörleri katkıda bulunurken, Misyoner Örgütleri, Genç Hıristiyan Erkekler Topluluğu *(YMCA)* ve Genç Hıristiyan Kadınlar Topluluğu da *(YWCA)* destek sağlamıştır (Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol [LCMD PoMLB]-VII, Confidential Diary, January 3, 1927).

I. 6 AĞUSTOS'TA İMZALANAN LOZAN ANTLAŞMASI VE ANTLAŞMA'NIN ONAYININ ENGELLENMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Lozan Antlaşmasına muhalefeti Türkiye ile Bağlaşıklar arasındaki Lozan Barış Antlaşması müzakerelerinin görüşmelerin gündeme geldiği dönemde başlamıştı. Çünkü Lozan Barış Antlaşması müzakerelerinin ilk turunda ulusal yurt ümitleri suya düşen Ermeni komite ve komitacıları, ikinci tur müzakereler devam ederken muhalefete başlamışlardı. Fakat bu tarihlerdeki karşıtlık henüz derli toplu organize bir hareketten yoksundu. Muhalefet daha çok ferdi çıkışlar ile kendini göstermeye başlamıştı. Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan dört gün sonra, Arsak Mahdesiyan isimli ABD vatandaşı Ermeni 27 Temmuz'da *New York Times*'a göndermiş olduğu mektupta "Lozan [Barış] Antlaşmasının yeni bir savaşın tohumlarını ektiğini ve Ermeni ulusuna ihanet ettiğini" iddia etti (New York Times, July 30, 1923: 12) Bu esnada Türk-Amerikan Lozan Antlaşması müzakereleri halen devam ediyordu.

Lozan'da Türk-Amerikan antlaşması görüşmeleri sürerken, 1923 yılı başlarından itibaren ABD Dışişleri Bakanlığı Türkiye ile bir an önce bir antlaşma imzalamak ve antlaşmayı mümkün olursa Senato'nun aynı yılın Mart dönemi oturumlarına, bu mümkün olmazsa Aralık dönemi oturumlarına yetiştirerek onaylatmak istiyordu. Antlaşmanın Senato'da reddedileceği ihtimali hesaplar arasında yoktu. 1923 Haziran ayı sonlarına doğru, iki ülke temsilcileri arasındaki müzakereler gayri resmi olarak devam ederken, "topraklarında yaşayan Hıristiyanların can ve mal güvenliğine dikkat etmeyen Türkiye ile bir antlaşma müzakere edilmemesi" için Dışişleri Bakanlığı'na çok sayıda önerge ve mektup gelmekteydi (Papers Related to Foreign Relations of US [PRFRUS] 1923, 1938:

1090) Tepkiler dar bir alanda yoğunlaştığından, Türkiye ile antlaşma müzakeresine muhalif mektuplar ve başvurular Dışişleri Bakanı C. Evans Hughes'u ve Yakın Doğu Masası Şefi Allen Dulles'ı Senato onayında problem çıkacağı şeklinde endişelendirecek boyutta değildi.

Oysa Lozan Antlaşması'nın mürekkebi kurumadan, 1923 Ağustos ayından itibaren muhaliflerin çalışmaları başladı (Delgadillo, 2002: 71) Antlaşma imzalandıktan hemen sonra, *Literary Digest*'in 1923 Ağustos sayısı, *The New York World, The New York Journal of Commerce* ve *New York Herald* "Antlaşmanın Türkiye'deki Hıristiyanlara yapılanları meşrulaştırdığını" ilan etti (Yaylalıer, 1996: 229). 1918 yılında Vahan Kardaşyan ile James W. Gerard tarafından kurularak Milli Mücadele döneminde Türk karşıtlığıyla tanınmış ve kara propaganda üzerinde uzmanlaşmış ilk örgüt; ACIA (*American Committee for the Independence of Armenia* - Amerika Ermenistan'ın Bağımsızlığı Komitesi) artık bağımsızlığa kavuşturacak bir Ermenistan kalmadığı için Lozan Antlaşmasına Karşıt Amerikan Komitesi ACOLT *(The American Committee Opposed to the Lausanne Treaty*-Lozan Antlaşmasına Karşı Amerikan Komitesi) adını aldı (Lipppe, 1993: 50). ACOLT, ACIA dönemindeki kara propaganda faaliyetlerinden elinde hazır bulunan tüm kadrosu, organları, gazeteleri ve etki altındaki çevreleriyle birlikte yeniden örgütlenerek Lozan Antlaşmasına karşı etkili bir muhalefet başlattı. Karşıt cephenin kampanyalarına özellikle Demokrat Parti liderleri de destek vermekteydi (Şimşir, 1977: 306). Demokratların desteğinde, ACIA Başkanı Berlin eski Büyükelçisi James W. Gerard'ın etkisi büyüktü. Gerard'ın en büyük yardımcısı eski bir Osmanlı uyruğu olan Vahan Kardaşyan'dı. 6 Ağustos'ta imzalandıktan sonra Gerard Lozan Antlaşmasını, "Antlaşmanın kâfir Türklere boyun eğmek anlamına geldiğini" söyleyerek eleştirmişti (Şimşir, 1977: 306).

Kongre henüz toplanmadan ve Antlaşma'nın onay için Senato'ya gönderilme süreci başlatılmadan önce, 1923 Kasım ayında Başkan Gerard'ın Dışişleri Bakanı Hughes'a Lozan Antlaşmasına karşı olduklarını bildiren bir mektup yazması ile ACOLT'un karşıt faaliyetleri resmen başladı. Gerard mektubunda; "Antlaşmaya Cumhuriyetçi ve Demokrat senatörlerin büyük kısmının muhalif olduğunu ve bu nedenle Antlaşmanın Senato'da reddedileceğini" söylemekte ve Bakanlık'tan "Ermeni talepleri karşılanıncaya kadar Antlaşmayı feshetmesini" istemekteydi (Lippe, 1993: 51). Karar 24 Kasım akşamı ACIA tarafından organize edilen yemekte alınmıştı. Mektupta ayrıca, "İstanbul'daki misyonerlerin Antlaşma'nın onayına taraftar olduğunun bilindiği, fakat Türkiye'de çalışarak Amerika'ya dönmüş tüm misyonerlerin Antlaşmaya karşı olduğu da" belirtilmişti (Delgadillo, 2002: 73; Daniel, 1959: 258).

Gerard, daha sonra mektubundaki argümanları derleyerek bir de muhtıra yayınladı ve "Antlaşma taraftarlarının ileri sürdüğü tezlerin kabul edilemez ol-

duğunu, Antlaşma'nın Ermenilere ihanet ettiğini" ileri sürdü (New York Times, November 25, 1923: SE2). Gerard'ın gazetelerde yer alan Antlaşma karşıtı beyanlarına ABCFM (*American Board of Commissioners for Foreign Missions* - Amerika Yabancı Ülkelerdeki Misyoner Komiserleri Üst Kurulu) Başkanı James L. Barton 26 Kasım'da cevap vererek, "reddin Türkiye'deki Amerikan kurumlarını çalışamaz hale getireceğini" söyledi (New York Times, November 26, 1923: 4).

Gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanlığı Gerard tarafından gönderilen muhtırayı imzalayanları araştırmaya başladı. ACIA, çok sayıda üyesinin iznini almaksızın Bakanlığa gönderilen muhtıraya imzalarını koymuştu. Elihu Root ve Samuel Gombers rızası alınmadan imzası muhtıraya konulanlar arasındaydı (Delgadillo, 2002: 75).

Barton'un Antlaşmaya desteği ABCFM içindeki anlaşmazlıkları da gün yüzüne çıkartmakta gecikmedi. Bazı misyonerler Barton'un onay taraftarı politikasına karşı çıkarak ABCFM'den ayrıldılar. Bunlardan en önemlisi Ermenistan'da görev yapmakta olan K. A. Yarrow'du. Yarrow, ABCFM'den ayrılmıştı ve "Sovyetlerin, karmaşa döneminde Türklere bıraktığı Kars'ı geri alacağına" inanıyordu. Yarrow'a göre; "Antlaşmanın onaylanması ve Rusya ile diplomatik ilişki kurulmaması halinde, ABD Kars'ın geri alınarak Ermenistan'a kazandırılması için Sovyetlere yardım etmeyecekti" (LCMD PoMLB-VII, November 17, 1926: 1-2). Oysa, Kars sınırı ortak bir komisyon tarafından belirlenmiş ve 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması ile onaylanmıştı. Bu dönemde Bolşevikler hükümet etme erkine tamamen hakimdiler. Antlaşmanın reddi başarılsa da Yarrow ve kendisi gibi düşünenler bir hayal peşinden koşuyorlardı fakat henüz bunun farkında değillerdi.

Gerard önderliğindeki karşıt cephenin muhalefet için tahkimat çalışmaları devam ederken, Türk düşmanlığı ile ün yapmış diğer meşhur bir isim olan İstanbul Eski Büyükelçisi Henry Morgenthau da cephedeki yerini aldı (Köse, 2013). Morgenthau, Mustafa Kemal'i "vahşi bir canavar *(a brutal monster)*" olarak nitelendiriyordu. Diplomasinin temel taşı nezaket kurallarından bihaber ABD eski sefirine göre; "Antlaşmanın onaylanması ABD için onursuzluk anlamına gelecekti" (Peterson, 2004: 147).

Bu girişim Morgenthau'nun ilk Türk karşıtı teşebbüsü değildir. Daha önce, Milli Mücadele ve Lozan müzakereleri devam ederken de Türk karşıtı propagandasını sürdürmüş, Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan sonra "bunun bir başarısızlık olduğunu" söylemişti (New York Times, April 11, 1923: 4; July 28, 1923: 5; August 9, 1923: 13; Bilmez, 2000: 66-67; Şimşir, 1977: 308). Hatta bir keresinde, New York'ta yapılan bir toplantıda Türklerin Hıristiyanları nasıl katlettiğini her zamanki gibi kendi kurgusal üslubu ile ballandıra ballandıra hikaye

ederken, dinleyiciler arasında bulunan Hintli Müslüman Seyit Hüseyin ayağa kalkarak, Morgenthau'nun iddialarının temelsiz ve uydurma olduğunu kanıtları ile gösterince, kontrolünü kaybeden Morgenthau Seyit Hüseyin'i bir "Türk propagandacısı" olmakla suçlamış ve bununla yetinmeyerek fiziksel şiddet uygulamak amacıyla Seyit Hüseyin'e saldırmıştı (New York Times, March 19, 1923: 18). Oysa şimdiye kadar kendisi tek taraflı olarak Ermeni propagandası yapmakta ve gerçekleri çarpıtmaktaydı. Türkleri sürekli despotluk ile suçlarken kendisinin en küçük bir eleştiri ve karşıt görüşe tahammül edemeyecek kadar sabit fikirli ve ön yargılı olduğu da böylece ortaya çıkmıştı.

Antlaşma karşıtlarının argümanları üç noktada toplanıyordu; (1) Antlaşma ile Türk tarafından alınacaklar alınamamıştı. Başka bir deyişle kapitülasyonların ikamesi için yeterince iyi pazarlık yapılamamıştı. Karşıtlara göre Dışişleri Bakanlığı ve Lozan'daki ABD Müzakerecisi John Grew Türklere karşı çok yumuşak davranmıştı. (2) Antlaşma ile Türkiye'deki Hıristiyanları koruyacak yeterli garantiler elde edilememişti. Türkiye'deki Hıristiyanların korunması ile maksat, 1914 yılı öncesinde olduğu gibi Batılı Devletlerin gerek gördüklerinde Ermeni ve Rumlar lehine Türkiye Cumhuriyeti içişlerine müdahale etmeleri arzusuydu. (3) Üçüncü itiraz ikinci ile ilgiliydi ve müzakerecilerin ekonomik çıkar elde etmek için Hıristiyan azınlıkları kurban ettiklerini ileri sürüyordu. Buradaki en etkili saldırı noktası Chester Projesi ve Standart Oil'in Türkiye'deki yatırımlarıydı (Lippe, 1993: 49).

Oysa Lozan Antlaşması ABD'nin Almanya ile imzalamış olduğu antlaşmanın bir benzeriydi ve bazı maddeler kelime kelime aynıydı (LCMD PoMLB-VII, March 9, 1926: 2). Ayrıca Amerikalı bilim adamı Prof. Hudson'un da açıkça belirttiği gibi "kapitülasyonların devam edebilmesi için öncelikle bu rejimin kurulması gerekiyordu". Hudson 1926 yılında Ankara'yı ziyaret ettikten sonra "kapitülasyonların ikamesinin ya da yeniden oluşturulmasının imkânsız olduğunu" söylüyordu (LCMD PoMLB-VII, November 20, 1926: 3-4).

Onay karşıtı cephe zaman içinde, Lozan Antlaşması'nın Senato'da onaylanmasının engellenmesini bir tutunum ideolojisi haline getirdi. Bu nedenle hiçbir fırsat kaçırılmamaktaydı. Senato Aralık ayında 1923 yılı ikinci dönem oturumlarına başladığında Senatör King, Dış İlişkiler Komitesi'ne bir önerge vererek "Sevr Antlaşması ile Ermenistan'a bırakılan topraklar Türkiye tarafından geri verilmedikçe Lozan Antlaşmasının onaylanmamasını" istedi. Önerge üzerine Senato; "işgal ettiği Ermenistan topraklarındaki askerlerini çekmedikçe" Türk Hükümeti ile diplomatik ilişkilerin kurulmamasını ve Amerikan vatandaşlarının Türkiye'ye mali yardım sağlamasının engellenmesini tavsiye eden bir karar aldı. Aynı gün Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkilerin kurulması Senato'da onaylanmıştı (Journal of the Senate of the USA [JSUSA], 1924: 45: Delgadillo, 2002: 79; Daniel, 1959: 271; Yaylalıer, 1996: 234). Türkler'den Doğu Anado-

lu'yu Ermeniler lehine isteyen Senato, Sovyetler ile diplomatik ilişki kurulmasına onay vermişti. Oysa, Ermenistan Devleti 1921 yılında Sovyet Rusya tarafından Bolşevikleştirilerek işgal edilmiş ve varlığına son verilmişti.

Amerikan halkının en hassas olduğu nokta "ticari amaçlar için Hıristiyan ulusların çıkarlarının zarar görmesiydi". Bu durumu göz önünde bulunduran Gerard ve ekibi karşıt propagandayı, "Amerika'nın sınır aşan hukuki imtiyazlarının ve Hıristiyanların haklarının Chester Projesi karşılığı satıldığı" iddiası üzerine oturttu. Ayrıca Gerard ve Kardaşyan, sürekli "Mustafa Kemal ile bir antlaşma imzalamanın lüzumsuz olduğunu çünkü Türk Devleti'nin ayakta durmayı başaramayarak parçalanacağını" ileri sürüyordu (Delgadillo, 2002: 74; New York Times, November 29, 1923: 15; Grabill, 1971: 280). Benzer beklentinin Bristol günlüklerinde de yer alması Batı Dünyası'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin ayakta kalmayı başaramayacağı gibi bir algının varlığını göstermesi açısından önemlidir. Oysa, Batıda bilinenin aksine Türkler şimdiye kadar yüzden fazla devlet kurmuş ve yönetmişlerdi. Bunun son örneği üç kıtada yaklaşık altı asır hüküm süren Osmanlı Devleti'ydi.

Muhalefetin en etkin iddialarından bir tanesi de Chester Projesi'ydi. Oysa, 6 Ağustos'ta Lozan'da imzalanan antlaşmalar ile Chester imtiyazının ilgisi olmadığını Gerard-Kardaşyan liderliğindeki ACOLT taraftarları, Senatör King ve Demokratlar da biliyordu. Çünkü, Lozan müzakereleri süresince Amerikan temsilcileri İngiltere'yi karşılarına almamak için Chester imtiyazından uzak durmuşlardı. Amerikan Hükümeti Chester imtiyazını destekliyor olsaydı, Lozan müzakerelerinde Musul'un Türklerin elinde kalması için İsmet Paşa'ya destek vermesi beklenirdi. Türk Heyeti tarafından kendilerine defalarca bu yönde telkinde bulunulmuş fakat Amerikan Başdelegesi Child, Dışişleri Bakanlığı'nın talimatıyla Lord Curzon ile işbirliği yapmayı tercih etmişti. Oysa, Chester Projesi demek Musul demekti. Birinci Tur Lozan Müzakereleri süresince Musul'u elde tutmak konusunda İngiliz Hükümet katlarına kararsızlık hakimdi ve Amerika'nın Türkiye lehinde tutum alması çok şey değiştirebilecekti.

Ayrıca Chester imtiyaz sözleşmesi Türk-Amerikan resmi müzakereleri başlamadan önce 29 Nisan'da imzalanmış, müzakereler 1 Mayıs'ta başlamıştı. Bu nedenle imtiyaz sözleşmesinin müzakereleri etkilemesi imkânsızdı. Sevr Antlaşması'na ABD taraf değildi ve Antlaşma öncesindeki San Remo Konferansı'na da katılmamıştı. Wilson'un Ermenistan sınırını belirleyen haritasının Sevr onaylanmadığı için hiçbir değeri yoktu. Tüm bu gerçekler Antlaşma muhalifleri tarafından da pekala biliniyordu fakat Amerikan kamuoyunun Türk karşıtı reflekslerinin uyanık tutulabilmesi için elde içi boş bu argümanlardan başka kullanılabilecek bir şey yoktu.

Gerard ve Kardaşyan muhalefet kampanyalarında sıklıkla "Korkunç Türk *Terrible Turk"* klişesini kullanıyorlardı. ACOLT ekibinin halen "korkunç Türk" gibi ırkçı bir tanımlama kullanması bir müddet sonra Amerikan kamuoyunda rahatsızlığa neden olmaya başladı. *New York World*'dan Walter Lippman rahatsız olanlardan bir tanesiydi ve Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu Masası Şefi Allen Dulles'ın da kendisine el altından bilgi sağlamasıyla ACOLT'un faaliyetlerine karşı kampanya yürütmekteydi. Ayrıca, Lozan görüşmelerinde uzman olarak görev yapmış olan Edgar W. Turlington da antlaşmanın onayı lehinde çalışmalara ağırlık vererek, Amerika'nın ulusal politikasında başka egemen bir ülkedeki azınlıkları korumak gibi bir uygulama bulunmadığını söylüyordu (Delgadillo, 2002: 89). Amiral Bristol ise Gerard ve arkadaşlarının sorularla köşeye sıkıştırılabileceğini ve mağlup edilebileceğini düşünüyordu (LCMD PoMLB-VI, March 17, 1924: 1).

Sonuç olarak Dışişleri Bakanı Hughes, Lozan Antlaşması'nı Senato'ya sunmak için iki ülke arasındaki bazı sorunların çözümünü beklerken, 1923 yılının ilk yarısında antlaşmaya karşı cephenin kamuoyu yaratma çalışmaları da büyük bir hızla devam etmişti. Bu dönemde Amerika topraklarında Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir resmi temsilcisi ve kendisine yöneltilen suçlamalara cevap verebilecek imkânı yoktu. Türkiye'nin ABD'de temsilcisi bulunmaması sorunu daha önce de gündeme gelmişti. Lozan Konferansı'nın ikinci tur müzakereleri başlamadan önce Başbakan Hüseyin Rauf Bey [Orbay] Amerikan mümessili Maynard Barnes ile görüşmesinde Washington'a Imbrie'nin statüsünde bir temsilci gönderilmesi talebini iletmiş, 18 Nisan'da ikinci tur müzakereler için İsmet Paşa İstanbul'dan geçerken Bristol ile görüşmüş ve mümessil atama konusu bu görüşmede de gündeme gelmiş fakat sonuç elde edilememişti (LCMD PoMLB-V, April 18, 1923). Amerikan Hükümeti henüz Türkiye'den gelecek bir temsilciyi kabule hazır değildi. Ayrıca, keskin muhalefete rağmen ilişkilere mütekabiliyet kazandıracak Lozan Antlaşmasının onayının çok uzun süreceği de düşünülmüyordu.

ABD'deki gelişmeler, İstanbul'daki Amerikan kolonisi tarafından da yakından takip ediliyordu. Türkiye topraklarında faaliyet gösteren Amerikan müesseseleri, Amerikalı yatırımcılar ve misyonerler Lozan'da imzalanan Antlaşmanın reddedilmesini kabul edilemez olarak değerlendirmekteydi ve onay işlemlerinin vakit geçirilmeden tamamlanması için girişimde bulunmaya karar verildi. 8 Aralık 1923 tarihinde, Amiral Bristol Başkanlığı'nda Türkiye'de faaliyet gösteren Amerikan müessese temsilcileri ile yapılan görüşmede, İstanbul Koleji, Robert Koleji, Amerikan Hastanesi, YWCA, ABCFM, Amerikan Ticaret Odası, Standart Oil, Amerikan Express, Amerikan Sigorta Şirketleri, Amerikan Dış Ticaret Birliği'nin temsilcileri Lozan Antlaşmanın bir an önce onaylanmasını talep eden ortak telgrafı Washington'a gönderdiler (Herrick, 1923: 20).

Türkiye'deki Amerikan kolonisi onay cephesinde aktif olarak yer almaya karar vermişti çünkü gecikme, tüm bu kuruluşların Türkiye topraklarındaki statülerinin belirsizliğini devam ettirmekten başka bir işe yaramamaktaydı. Washington'a gönderilen ortak telgraftan önce, 6 Aralık'ta Amerikan Ticaret Odası, New York temsilciliğinin yıllık yemeğinde okunmak üzere antlaşmanın onayını isteyen bir telgraf göndermişti. Telgraf etkili olacak ve 1925 yılında New York Ticaret Odası Antlaşmanın onaylanması için bir önerge kabul edecektir (LCMD PoMLB-V, December 7, 1923: 3; PRFRUS, 1923: 1150-1151). Amerikan basını ilk başlarda ağırlıklı olarak onay karşıtı cephenin tarafında pozisyon tutmuştu. Bununla birlikte gazetelerde Antlaşmanın onaylanması lehine yazılar seyrek aralıklarla yer almaktaydı. Yazılarda, ayrımcılıktan vazgeçilerek onayın bir an önce yapılması isteniyordu (Herrick, 1923: 20). Türk Basını Antlaşma'nın onayı ile fazla ilgilenmiyordu. Bununla birlikte 1924 yılı başında Vatan Gazetesi, Dışişleri Bakanı Hughes'un, Antlaşmanın bir an önce yürürlüğe girmesini istediğini yazmıştı (LCMD PoMLB-V, February 10, 1924: Part Three).

A. TÜRK-ABD LOZAN ANTLAŞMASI'NIN ONAYININ ENGELLENMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra başlayan muhalefette ilk dönem önceki sayfalarda da görüldüğü gibi onay karşıtlarının sahaya inme çalışmaları ile geçmişti. Bu nedenle 1923 yılını hazırlık evresi olarak adlandırmak mümkündür. 1924 yılında onay karşıtları daha organize hareket etmiştir. Taraftar cephe ise henüz organize olabilmiş değildi fakat etkinliğini artırmak istiyordu. Onay taraftarı ve karşıtı tartışmalar içinde 1924 yılına girildi. ABD vatandaşlarının yanı sıra Amerika'da yaşamakta olan az sayıdaki Türk vatandaşı da onay çalışmalarına katılmaya karar verdi. New York Türk Teavün Cemiyeti, Taşnak ve Hınçak örgütlerinin kılıç artığı Ermenileri'nin kara propagandasına karşı ilk olarak "Özgür İnsanlar Ülkesinin Liderlerine" başlıklı bir broşür hazırladı ve Kongre üyelerine dağıttı. Broşürde onay karşıtı cephenin iddialarına kısa cevaplar verilmiş, Antlaşma'nın neden onaylanması gerektiği maddeler halinde sıralanmıştı. Cemiyetin Başkanlığını Rayford Walley, sekreterliğini İbrahim Safa Bey yürütüyordu. Üyeler arasında Dr. John Kingsley Birge de vardı (Kurat, 1959: 43; Şimşir, 1977: 311-312).

Onay taraftarları seslerini duyurmaya çalışırken, ACOLT 1924 yılı başından itibaren Lozan Antlaşmasının onaylanmaması için çalışmalarında ikinci aşamaya geçti. Karşıt cephenin lideri Gerard Demokratlarla yakın temasa sahipti ve Demokrat Ulusal Komite muhasibi olduğu için Partide oldukça etkindi. Böylece rahatlıkla Demokratları Lozan Antlaşması aleyhinde oluşturulan cepheye yönlendirebiliyordu (Delgadillo, 2002: 72; Daniel, 1959: 270). Gerard'ın da etkisiyle Demokratlar 1924 Başkanlık seçim kampanyasında Lozan Antlaşma-

sı'nın "Chester Projesi için Amerika'nın yasal haklarına ve Ermenilere İhanet ettiğini" gösteren pankartlar kullanmaya başlamışlardır (Şimşir, 1977: 307).

Karşıt cephenin diğer lideri Vahan Kardaşyan'dı ve en az Gerard kadar Türkler'den nefret etmekte ve uzun yıllardır Ermeniler lehine bir şeyler yapılması için sürekli ABD Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunmaktaydı (Şimşir, 1977: 307). Yakın Doğu Masası Şefi Allen Dulles, Kardaşyan'ın faaliyetlerinden bıkmıştı ve Bristol'dan Kardaşyan ile ilgili ne kadar bilgi elde edebilirse kendisine göndermesini istedi (Delgadillo, 2002: 72; Malkasian, 1984: 306). Kardaşyan'ın Chester Projesi ile ilgili olarak 1913 yılında İstanbul'a gittiği biliniyordu. Antlaşma karşıtı propagandasını etkisiz hale getirmek için Dışişleri Bakanlığı bu argümanları kullanmayı planlıyordu. Karşıt cephe o kadar etkindi ki, Dulles'ın bu girişiminden herhangi bir sonuç elde edilemedi.

1924 yılına gelindiğinde karşıt cephenin konumunu şu şekilde belirlemek mümkündü; Gerard ve Kardaşyan ile birlikte karşıt cephede dönemin tanınmış Amerikalıları, D. Hunter Miller, A. Bushnell Hart, Güney Metodist Piskoposu James Cannon, James M. Cox, Homer S. Cummings, İstanbul Eski Büyükelçisi Abraham I. Elkus (1916-1917), İstanbul Eski Büyükelçisi Oskar S. Straus (1887-1889, 1898-1899) ve Ray Lyman Wilburn, Senatörler William King ve Claude Swanson bulunuyordu. Her ne kadar ACOLT içinde yer almasa da İstanbul Eski Büyükelçisi Henry Morgenthau da (1913-1916) Lozan Antlaşması karşıtları arasındaydı. Zira kendisi Lozan görüşmesi süresince, Türklere karşı silah kullanılmasını savunmuş, kamuoyunu kışkırtmıştı (Şimşir, 1977: 308; Lippe, 1993: 50; New York Times, , January 19, 1927: 1).

Karşıt cephenin 1924 yılında Lozan Antlaşmasının onayına itiraz ettiği en önemli başlıklar, kapitülasyonların kaldırılması ve Ermenilere Kilikya'da ulusal yurt verilmemiş olmasıydı. Antlaşmaya muhalefet 6 Ağustos'ta Dışişleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu özet metin üzerinden devam ediyordu (New York Times, June 7, 1923: SE2).

Onay karşıtları ve taraftarları arasındaki mücadele kızışırken, 1924 yılı Nisan ayında onay taraftarlının bu tarihe kadarki en cesur çıkış Nathaniel Peffer isimli gazeteciden geldi. Peffer, uzun süre Türkiye'de kalmıştı ve "insan öldürme konusunda Ermeni ve Rumların en az Türkler kadar acımasız olduğunu" söylüyordu. Peffer'e göre; "Türklerin Ermenilere saldırmasının nedeni Hıristiyan oldukları için değil, kendilerine ve devletlerine düşmanlık yapmalarından kaynaklanıyordu" (The Treaty with Turkey, 1926: 69). Peffer'in çıkışı, yıllardır kamuoyuna pompalanan "Ermenilerin mazlumluğu" ve "Türklerin zalimliği" propagandasının artık sorgulanmaya başladığını göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Benzer ifadeleri dört yıl önce Amiral Bristol dile getirdiğinde, Türk yanlısı *(pro-Turk)* olmakla suçlanmıştı.

Antlaşma müzakerelerinin 1923 yılı Haziran ayında resmi olarak başlamasının yıldönümünde, 23 Haziran 1924 tarihinde Dışişleri Bakanlığı da Antlaşma'nın onayı için resmi olarak çalışmaya başlamıştı. Bakanlık Antlaşmaya desteğini Ocak ayı başında göstermişti. Dışişleri Bakanı Hughes, 23 Ocak'ta New York Dış İlişkiler Konseyi'nde yapmış olduğu konuşmada; "Türk-Amerikan ilişkilerini anlatarak Lozan Antlaşmasının onayının önemine dikkat çekmişti. Hughes, Türkiye'nin egemen bir ülke olduğunu ve kendisiyle ancak eşit şartlarda antlaşma imzalanabileceğini" söylüyordu. ABCFM üyeleri James L. Barton ve Calep F. Gates de Antlaşmayı destekleyenler arasındaydı (The Treaty with Turkey, 1926: 11-15; Delgadillo, 2002: 81; Şimşir, 1977: 315; Yaylalıer, 1996: 240-241). Gelişmeler üzerine onay taraftarlarının etkinliğini artırmak isteyen Amiral Bristol, 1924 yılı Ağustos ayında Hughes'a; ACOLT'un yayınlamakta olduğu broşürleri gerçekleri saptırdıkları için eleştiren ve Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının korunabilmesi amacıyla Antlaşmanın onayının gerekliliğini tekrarlayan bir telgraf gönderdi (Lippe, 1993: 54).

Bu esnada sürüp giden tartışmalar ve Antlaşmanın bir türlü onaylanamaması Türkiye'deki Amerikan çıkarlarını aksatmaya başlamıştı. Aksaklıkların önüne geçmek isteyen Amiral Bristol 1924 Nisan ayı başında, Antlaşmanın onaylanmaması nedeniyle iki ülke ilişkilerinde, ticaret alanında ve Amerikan kurumlarının karşılaştığı sorunlara çözüm bulmak amacıyla Ankara'ya giderek Başbakan İsmet Paşa ile görüştü. Görüşmede ilk olarak Lozan Antlaşması'nın onay süreci gündeme geldi. İsmet Paşa "Antlaşmanın onayının ne kadar süreceğini sorduğunda" Bristol, "Amerika'da Antlaşmaya karşı yoğun bir muhalefet bulunduğunu ve onayın ne zaman gerçekleşeceğini bu nedenle kestirmenin mümkün olmadığını" söyledi. Bristol ayrıca, "1924 yılının Senato seçim yılı olmasının onay karşıtlarına propaganda için fırsat verdiğini ve hadiselerin gerçek yüzünü bilmeyen basın araçlarının bu propagandaya alet olduğunu" söyledi (LCMD, PoMLB-VI, April 8, 1924: 2). Bristol ile İsmet Paşa arasındaki görüşmenin gerçekleştiği esnada Antlaşma henüz onay için Senato'ya gönderilememişti.

Ağustos ayı başında Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile tekrar görüşen Bristol, üzerindeki baskıyı hafifletebilmek amacıyla "Antlaşmanın 1924 yılı sonunda ikinci dönem Kongre açılışında onaylanmasının beklendiğini" bildirdi. Böylece iki ülke arasında askıda bekleyen sorunlar da çözülebilecekti (LCMD, PoMLB-VI, August 7, 1924: 15-16). Amerika'daki muhalefeti bilen Bristol yine de Antlaşmanın onaylanacağını düşünmüştü. Oysa hadiselerin gelişimi Bristol'un beklentilerinin aksine gerçekleşiyordu.

Amerikalı akademisyenlerin bir kısmı da Antlaşmanın onayına destek veriyordu. İki etkin isim, daha önce Maslahatgüzar olarak İstanbul'da görev yapmış olan Hukuk Profesörü P. Marshall Brown ve tarihçi E. Meade Earle, Antlaş-

ma'nın onaylanması taraftarları arasındaydı ve yazılarında Sevr Antlaşmasının adaletsizliğinin altını çizerek Lozan'daki başarıyı savunuyorlardı. Antlaşmanın onay tartışmaları devam ederken Brown, 1924 yılında yazdığı makalede "ABD'nin ya yeni durumu kabul etmek zorunda olduğunu ya da isteklerini güç kullanarak elde etmek zorunluluğu ile karşı karşıya kalacağını" belirtmişti. Brown makalesinde ayrıca, "Türkiye'nin yeniden yapılanmasına katkıda bulunulmasını ve Amerikan çıkarlarının korunması için Antlaşmanın bir an önce onaylanmasını" istiyor, "reddin düşünülemez olduğunu" söylüyordu (Brown, 1924: 116).

1924 yılı sonuna gelindiğinde Antlaşma hala Senato'ya gönderilememişti. Oysa Türkiye'de işler ABD Dışişleri Bakanlığı ve Bristol'un umduğu gibi gitmiyordu. Antlaşmanın onaylanmamış olması kapitülasyonlar sonrasında ortaya çıkan sorunların çözümünü zorlaştırıyor hatta bazen imkânsız hale getiriyordu. Acil çözüm bekleyen sorunların başında misyonerlerin kontrolündeki Amerikan okulları geliyordu. Gelişmeler üzerine Bristol taktiksel değişikliğe giderek yeni bir yöntemi uygulamaya koymaya karar verdi. Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul'daki temsilcisi Nusret Bey'e sürekli yardımcılarını göndererek ya da kendisi görüşerek Antlaşmanın onayı için yapılan çalışmalar anlatılmaya başlandı. Planın Ankara ayağını da mümessil Howland Shaw yürütmekte ve fırsat buldukça Dışişleri Bakanı Şükrü Kaya ile görüşerek Antlaşma ile ilgili bilgi vermekteydi (LCMD PoMLB-VI, December 10, 1924: 5). Böylece, Türk tarafına antlaşmanın onayı için mücadele gösterilmesi ve Türk tarafının da Amerikan çıkarları konusunda daha esnek davranmasının sağlanması amaçlanmıştı. Bu esnada Bristol'un Antlaşmanın 1924 yılı sonundaki ikinci dönem oturumlarında gündeme alınacağı şeklindeki öngörüsü tutmamıştı.

Amerika'da ise ACOLT'un faaliyetleri kamuoyunu her gün daha fazla meşgul etmeye devam ediyordu. Gerard ve Kardaşyan günaşırı gazetelerde boy göstererek, Amerika'nın Ermenilere borçlu olduğunu iddia ediyor, Dışişleri Bakanı Hughes'u ve dolayısıyla ABD'yi Türklere boyun eğmekle suçluyordu (Gerard, February 5, 1924: 22). Bu tarihlerde Wilson'un *self-determinasyon* ilkesi ile Ermenilere bağımsızlık sözü verildiği, Lozan Antlaşmasıyla bu söze ihanet edildiği ve Ermenilerin satıldığı söylemi karşıt propagandanın klişe terminolojisine eklenmişti (Daniel, 1959: 271).

İki cephe arasındaki tartışmalar esnasında, Antlaşma taraftarları ve karşıtları 5 Nisan'da New York'ta yapılan bir toplantıda karşılaştılar. Taraftarlar, Kolombiya Üniversitesi'nden Prof. Dr. Edward Meade Earle, halen ABCFM Sekreterliği görevini sürdüren James L. Barton, Yakın Doğu Koleji Müdürü Albert W. Staub'dan oluşurken, karşıtların başında ACOLT Başkanı James W. Gerard, Kolombiya Üniversitesi'nden Prof. Dr. A. Hamlin ve Harvard Üniversitesinden Prof. Dr. A. Bushnell Hart bulunuyordu. Yaklaşık bin kişilik bir topluluk önün-

de gerçekleşen münazarada taraftar grup, Türk Hükümetini savunarak "Antlaşma'nın mevcut şartlar altında elde edilebilecek en iyi ahit olduğunu söyledi ve ret halinde ABD'nin zarara uğrayacağını" tekrarladı. "Antlaşma ile Türkiye modern uluslar ailesine katılmıştı". Bu açıklamalara çok kızan Gerard, "Hıristiyan Medeniyetinin Lozan'da çarmıha gerildiğini ve Amerikan Bayrağı'ndaki sembollerin birkaç petrol spekülatörüne (Chester Projesi ve antlaşmaya destek veren Standart Oil kastediliyor) kurban edildiğini" söyledi. Gerard'a göre; YMCA'nın Türkler tarafından kapatılmış olması kendisinin haklı olduğunu göstermekteydi ve zaten Mustafa Kemal'in düşüşü de yakındı. Tarafların karşılıklı tezleri ile geçen münazara üç saat sürdü (New York Times, April 6, 1924: 2; The Treaty with Turkey, 1926: 64, 182-185; Peterson, 2004: 147; Lippe, 1993: 53; Yaylalıer, 1996: 237-240).

Onay taraftarları arasında Temsilciler Meclisi üyeliğinden sonra gazeteciliği meslek edinen önemli bir kişilik vardı. William T. Ellis Temsilciler Meclisi eski üyesiyi. Ellis, Milli Mücadele döneminde orantısız Ermeni isteklerine karşı çıkan nadir birkaç Amerikalı arasındaydı. Lozan Antlaşması tartışmaları devam ederken Ellis, 1924 Nisan'ında *New York Times*'da yayınlanan makalesinde; ACOLT'un dağıtmakta olduğu Antlaşma karşıtı pahalı kitapçığı eleştirerek, 107 kişi tarafından imzalanan bu kitapçığın gerçeklerle alakası bulunmadığını belirtmişti. Gerard ve Kardaşyan, kitapçığı hazırlarken, Türkiye hakkında en iyi bilgiye sahip olan misyoner, eğitici ve resmi görevlilerin görüşlerini sansürlemişlerdi. Kardaşyan'ın kendisi hakkındaki iddialarına da cevap veren Ellis, cesur bir şekilde "Türklere karşı nefretin Hıristiyan bağnazlığı ile yayıldığını ve mağlup Yunanlıların 1922 Eylülü'nde geçtikleri köy ve kasabaları yaktıklarını" söylüyordu. Artık kapitülasyonların olduğu bir Türkiye geçmişte kalmıştı (Ellis, April 20, 1924: 14; The Treaty with Turkey, 1926: 172). Ellis, 1927 yılı Ocak ayı başında Antlaşma'nın Senato oyuna sunulması için sayılı günler kalmışken bu sefer *Washington Post*'ta yayınlanan makalesinde Wilson'un 1921 tarihli Ermenistan haritasının tarihi olgularla uyuşmadığını ve gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu yazacaktır (Ellis, January 2, 1927: 48).

Robert Koleji Müdürü Calep F. Gates, Bristol'un isteği ile Lozan müzakerelerinin ilk turuna danışman olarak katılmış, burada bulunan Montgomery, James L. Barton ve Peet'in fikirlerine karşı Bristol'un yaklaşımlarını desteklemişti. Barton ve Gates antlaşmanın onayı için aynı safta yer alıyorlardı. Gates, 1924 Nisan ayı başında, Amerikan gazetelerine Antlaşmanın onayının modern Türkiye'yi desteklemek anlamına geleceğini bildiren bir beyanat vererek onaya yönelik desteğini yineledi (The Treaty with Turkey, 1926: 60-61).

Tüm bu tartışmalar devam ederken Lozan Antlaşması Dışişleri Bakanlığı'nda bekletilmekteydi. İlk başta Dışişleri Bakanı Hughes, iki ülke arasındaki bazı sorunlar çözülmeden Antlaşmayı onay için Senato'ya göndermemişti. Son-

raki gelişmeler ve muhalefet ile Demokratların tutumu nedeniyle Antlaşma 3 Mayıs 1924 tarihine kadar Senato'ya gönderilemedi (LCMD, PoMLB-VI, May 26, 1924: 4). Dışişleri Bakanı Hughes, şartlar daha fazla aleyhe dönmeden onayı sağlamak için Antlaşmayı Senato'ya göndermeye karar verdi. Mayıs ayı başında Antlaşma Senato'ya gönderildikten hemen sonra ACOLT "Lozan Antlaşması ve Kemalist Türkiye" adlı yeni bir kitapçık yayınlayarak Antlaşmanın reddedilmesini istedi. İlanda, Mustafa Kemal "askeri bir despot" ve Lozan Antlaşması da "tamamen aşağılayıcı ve amaçsız" olarak nitelenmişti (Lippe, 1993; Yaylalıer, 1996: 235, 242). Amerika'daki Ermeni ulusunu savunduğu iddiası ile yürütülen bu kara propagandaya rağmen, Türkiye'de yaşayan Ermeniler, Türkler ile kendi sorunlarını kendileri çözmeye karar vermişti ve İstanbul'daki Ermeniler, Ermeni Patriği dahil Amerikan Temsilciliğinden uzak duruyorlardı. Türk vatandaşı Ermenilerin politika değişikliğinde, Bristol ve Amerikan kolonisinin Lozan Antlaşmasının onayına verdiği destekten ziyade Ermenilerin artık ABD'den ümitlerini kesmiş olması da etkili olmuştu (LCMD, PoMLB-VI, July 7, 1924; LCMD, PoMLB-VI, August 1, 1924: 1-2).

Ayrıca, Türkiye'de kalan ve Yunanistan'a göçen Ermeniler, bağımsızlık isteklerini teşvik ederek kendilerini cesaretlendiren İtilaf Devletleri ile Hınçak, Taşnak mensuplarına tüm anlaşmazlıklara neden oldukları için kızgındılar (LCMD, PoMLB-VI, January 22, 1925: 2). Katolik Ermenilerle birlikte, Amerika ile daha yakın bağlara sahip olan Protestan Ermeniler bile Amerikalılar ile teması asgari düzeye indirmişti. Öyle ki, 1925 yılı başında Protestan Ermeni Topluluğu Başkanı Bezciyan, Bristol ile görüşmesinde uzun süre Amerikan temsilciliğine uğramamayı uygun gördüğünü itiraf etti. Bezciyan, üç yıl aradan sonra 1926 Mart ayı başında Bristol'un yanına gelerek Antlaşmanın onaylanmasının Türkiye'de bulunan Ermeniler için öneminden bahsedecektir. Bununla birlikte Bezciyan, ABD'deki Ermenilerle iletişime geçmek istemiyordu çünkü taraftar olma durumu duyulursa Türkiye'deki konumunun sarsılmasından çekiniyordu (LCMD PoMLB-VI, February 14, 1925).

Amerika'da Antlaşma tartışmaları ve Türkiye'deki Ermenilerin girişimleri arasında gündemi değiştirecek açıklama, Brüksel'den geldi ve Amerikan kamuoyunda bildik ezberleri bozdu. "Senato Lozan Antlaşması'nı onaylamadan Antlaşma TBMM tarafından onaylanmayacaktı". Açıklama Brüksel'de bulunan TBMM Başkanı Fethi Bey [Okyar] tarafından yapılmıştı (New York Times, October 31, 1924: 13; LCMD PoMLB-VI, June 25, 1925). Türkiye Cumhuriyeti artık Avrupa'nın "Hasta Adamı" değildi ve diplomatik ilişkilerdeki birinci önceliği mütekabiliyetti. Oysa Amerikan kamuoyu halen Türkiye Cumhuriyeti'ne bir şeyler dikte ettirmenin peşindeydi.

Elde kesin deliller olmamasına rağmen, Bağlaşıklar da Amerika'daki karşıt kampanyaya destek veriyorlardı ve Lozan Antlaşmasının onaylanmasını istemi-

yorlardı. Çünkü 1924 yılı sonuna varıldığında Bağlaşıklar henüz Türkiye'ye resmen elçi ya da büyükelçi ataması yapmamışlardı ve İstanbul'da büyükelçi unvanına sahip olmayan temsilciler bulundurmaktaydılar. Bağlaşıkların bu şekilde bir yöntem takip etmesinin temel nedeni Türkiye'de bir iç savaş ya da karışıklık çıkmasına ve Çin'deki gibi süregiden general savaşlarının başlamasına bağladıkları ümitten kaynaklanıyordu. Ayrıca her ne kadar Lozan'da mecburen altına imza atılsa da, kapitülasyonların kaldırılmış olması henüz hazmedilememişti (LCMD PoMLB-VI, December 21, 1924: 4).

Bu durumun farkında olan Amiral Bristol, günlüklerinde sık sık, "I. Dünya Savaşı öncesindeki egemen konumlarını ve dokunulmazlıklarını unutamayan Batılıların ve ABD'li misyonerlerin kapitülasyonların olmadığı Cumhuriyet rejimine adapte olmakta güçlük çektiklerini" not etmiştir (LCMD, PoMLB, February 18, 1925).

Onay karşıtlarının karşısında onay taraftarlarının çalışma ve örgütlenmeleri yetersiz kaldı. 1923 yılına kadar Amerikan kamuoyunda oluşmuş olan Türk algısı ve düşmanlığı onay karşıtlarının işini kolaylaştırmaktaydı. Onay taraftarları 1926 yılında daha organize hareket etmeye başladı ve bu amaçla, 1926 yılı sonuna kadar yapılmış olan tüm taraftar beyanları bir Kitapçık'ta topladı.

II. ANTLAŞMA'NIN ONAY CEPHESİNİN 1926 YILINDA YAYINLAMIŞ OLDUĞU KİTAPÇIK

Önceki sayfalarda da görüldüğü gibi Antlaşma'nın onayı yönündeki çalışmalar oldukça yetersiz ve dağınık bir yapıdaydı. Bu nedenle Türkiye'deki Amerikalılar onay lehinde çalışmalar yaparken (New York Times, April 7, 1926: 6). Lozan Antlaşmasının onayını engellemeye çalışan karşıt cephenin propagandaları Amerika Kıtasında 1926 yılına kadar etkin rekabetten yoksun bir şekilde devam etti. Türkiye'deki Lozan Antlaşması taraftarı kuruluşların tümünün ABD'de bağlantıları vardı ve Amerika'da da Lozan karşıtlarının çalışmalarını etkisiz hale getirmek için karşıt cephe kurma çalışmaları başlamıştı. Etkin bir mücadele için hayırcılar gibi organize hareket etmek gerekiyordu. Bristol da, ABD ziyareti esnasında bu eksikliği fark etmiş ve Türkiye'deki Amerikalıları onay taraftarlarının organize olması için çalışmaya teşvik etmişti (LCMD PoMLB-VII, January 7, 1926). Antlaşma'nın 1926 yılında Senato onayına gelmesi bekleniyordu ve Senato'daki olası bir retti engellemek için taraftarların etkin mücadelesi hayati önemdeydi.

Bu amaçla 1926 yılında Lozan Antlaşmasının onayına taraftar olanlar, Türkiye ile Antlaşmanın Onaylanmasından Yana Olan Amerikan Kurumlarıyla Derneklerinin Genel Komitesi *(General Committee of American Institutions and Associations in Favor of Ratification of the Treaty with Turkey)"* "Onay

Komitesi", çatısı altında örgütlendiler. Komitenin Yönetim Kurulu; aynı zamanda Türk-Amerikan Teavün Cemiyeti'nin de Başkanı olan; Rayford W. Alley (Başkan), Lozan'da Ermeniler için ulusal vatan elde edilmesi amacıyla yoğun mücadele veren misyoner James L. Barton, J. W. De Graff, Jeanette W. Emrich, Irving G. Gray, John R. Mott, George A. Plimton, Guy Emery Shipler ve E. Vail Stebbins gibi Amerikan vatandaşlarından oluşmaktaydı (The Treaty with Turkey, 1926; Şimşir, 1977: 312; Lippe, 1993: 57).

Onay Komitesi ilk işi, 1926 yılına kadar onay yönünde yapılmış çalışmaları ve Onay Karşıtlarının iddialarını çürüten dokümanları bir araya getirerek "*The Treaty with Turkey* – Türkiye ile Yapılan Antlaşma" adlı bir kitapçıkta toplamak oldu (The Treaty with Turkey, 1926). Kitapçık, toplam 225 sayfaydı ve sondaki 39 sayfalık bölüm belgelerin yer aldığı altı "Ek" kısmından oluşmaktaydı.

Kitapçığın girişinde, "Türkiye ile Yapılan Antlaşma Neden Onaylanmalıdır" başlığı yer almaktadır ve eski antlaşmaların Amerikan çıkarlarını korumadığı, fakat yeni antlaşmanın Amerikan çıkarlarına hizmet ettiği yazılmıştır (The Treaty with Turkey, 1926). Bir sonraki sayfada Kitapçığa, dolayısıyla Antlaşma'nın onayına destek veren kuruluşların adları yer almaktadır. ABCFM, Amerika Levant Ticaret Odası, Amerika İstanbul Erkekler Kulübü, New York Ticaret Odası, Chicago Dış İlişkiler Konseyi, Kiliseler Ulusal Cemaat Konseyi, Yakın Doğu Koleji Topluluğu, YWCA ve YMCA onaya destek veren kuruluşlar arasında yer almaktaydı. Yayıncı ise GAFRTT, *(General Committee of American Institutions and Associations in Favor of Ratification of the Treaty with Turkey* - Türkiye ile Antlaşmanın Onaylanmasından Yana Olan Amerikan Kurumlarıyla Derneklerinin Genel Komitesi) şeklinde belirtilmiştir (The Treaty with Turkey, 1926).

Önsöz kısmında, Dernek Başkanı Rayford W. Alley, Piskopos Manning tarafından yayınlanan ve "Türk Haremlerinde Hıristiyan kızlar bulunduğunu" iddia eden beyandan imzasını çeken Massachusettes Piskoposu Charles L. Slattery'nin açıklamasından alıntı yaparak Antlaşma'nın onayını savunmuştur (The Treaty with Turkey, 1926: 3). Bir sonraki sayfada Amerikan Okulları Mütevelli Heyeti Üyesi George A. Plimpton'un "Yeni Türkiye" başlıklı yazısı yer almaktadır. Plimpton, "Yunanlıların İzmir'i alması [işgali] Türkiye'deki milliyetçi ruhu canlandırmıştır. Nüfus Mübadelesi ise Venizelos ile Milletler Cemiyeti Mülteciler Komiseri Dr. Nansen tarafından kararlaştırılmıştır" diyerek, karşıt cephenin "Türklerin Hıristiyanları sürgün ettiği" şeklindeki tezini çürütmüştür. Plimpton bundan sonra beş madde halinde antlaşmanın neden onaylanması gerektiğini gösteren gerekçeleri sıralamıştır (The Treaty with Turkey, 1926: 9).

Kitapçıkta yer alan bir sonraki beyan Dışişleri eski Bakanı Charles E. Hughes'a (1921-1925) attir. Hughes, 1920 yılında Meclisi Mebusan tarafından kabul edilen Misakı Milli'den bahsederek, Misak'ın sekizinci maddesinde belirtilen

Türk mücadelesinin haklılığını" dile getirmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 11). Lozan Barış Antlaşması Müzakereleri'nin ilk turunda ABD Heyetinde baş delege olarak görev yapan ABD'nin İtalya Büyükelçisi R. Washburn Child'ın 12 Mayıs 1925 tarihinde New York'ta Türk-ABD İlişkileri Konseyi'ndeki konuşması da kitapçığa dahil edilmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 17). Child, konuşmasında "kapitülasyonların ikamesinin artık mümkün olmadığını" söylemişti. Child konuşmasında ayrıca, "kapitülasyonların Türk iç işlerine yabancı müdahalesinin önünü açtığını ve bu durumun çokça soruna neden olduğunu da" belirtmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 17-20).

Türk-ABD Lozan Antlaşması'nın onayı için en etkin çalışanların başında 1919 yılından 1927 yılına kadar İstanbul'da ABD Yüksek Komiseri olarak görev yapmış olan Amiral Mark L. Bristol gelir. Bristol, 6 Ocak 1925 yılında ABD'ye göndermiş olduğu mesajında; "Antlaşma'nın reddinin Türkiye'deki Amerikan kuruluşları ve okulları için çokça soruna neden olacağını" bildirmiştir. Bristol ayrıca, 1925 yılında ABD'ye giderek Antlaşma'nın onayı için aktif olarak çalışmış ve bu yönde konuşmalar yapmıştır (The Treaty with Turkey, 1926: 20-21). Bu konuşmaların bir kısmı da Kitapçığa dahil edilmiştir.

ABD Ulusal Cemaatler Kilise Konseyi Nisan ayında Senato'ya bir mektup yazarak Antlaşma'nın onaylanmasını istemiştir. Mektupta, "geçmişteki uygulamaların artık devam ettirilemeyeceğinin" altı çizilerek yeni Türkiye'ye bir şans tanınması istenmekteydi. Kiliseler Konseyi'nin mektubu Kitapçıkta yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: 22-24).

Kitapçıktaki en önemli beyanlardan bir tanesi ABCFM'e ait olan beyandır. Türkiye'de faaliyet gösteren misyonerlerin çatı kuruluşu olan ABCFM, 1923 yılına kadar ABD'deki olumsuz Türk algısının en etkin bayraktarları arasındaydı. Fakat 1923 yılı Ağustos ayından itibaren, pragmatist bir manevra ile Türkiye'deki hastane ve okullarının varlığının devamını sağlayabilmek için Türk-ABD'de Lozan Antlaşması'nı savunmak zorunda kalmıştır. Antlaşma'nın onay tartışmaları devam ederken 8 Haziran 1926 tarihinde bir toplantı yapan ABCFM, Antlaşma'nın onayı için çalışmaya karar vermiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 25).

Piskopos William T. Manning tarafından yayınlanan ve "Türk Haremlerinde Hıristiyan kızlar bulunduğunu" iddia eden beyana karşın 150 önde gelen Kilise Lideri Antlaşma'nın onaylanmasını talep etmişlerdir. Beyanda "Türkiye'deki reformların gelecek hakkında umut verdiği" belirtilmiş, fakat hangi reformların umut verici olduğu belirtilmemiştir. Kitapçıktaki metinde beyana imza koyan kilise önderlerinin isimleri ve bağlı oldukları dini kuruluşlar da açıkça yazılmıştır (The Treaty with Turkey, 1926: 26-30). Kitapçıkta yer alan bir sonraki metin, ABCFM Sekreteri James Barton'un Antlaşma'nın onayını

isteyen 11 maddelik bildirisidir. Barton, bildirisinde "Türkiye'de faaliyet gösteren Amerikalıların iyiliği için" Antlaşma'nın onaylanmasını istiyordu. Ayrıca Barton'a göre; "Türkiye'deki azınlıklara ancak bu yolla yardım edilebilecekti". Barton'un bildirisinin ekinde saha misyonerleri tarafından Dışişleri Bakanlığı'na yazılan Antlaşma lehtarı mektuplar da yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: 30-37). ABCFM bağlı misyonerlerden sonra, YMCA ve YWCA'ya bağlı misyonerlerin de Antlaşma'nın onayı için yapmış oldukları beyanlar Kitapçığa eklenmiştir. Beyanda bulunan bazı misyonerler daha önce Antlaşma'nın onay karşıtları arasındaydılar fakat fikirlerini değiştirdiklerini belirtmişlerdir (The Treaty with Turkey, 1926: 30-38).

William E. Borah, Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanıydı. Antlaşma'nın onaylanmasını garanti altına almadan Antlaşma'nın Senato'ya sevkini geciktirmeyi tercih etmişti. Borah'ın 5 Nisan 1926 tarihinde Piskopos William T. Manning'e göndermiş olduğu mektup da Kitapçıkta yer almaktadır. Borah mektubunda, Manning ve 109 diğer piskoposun Antlaşma'nın reddini isteyen beyanına değinerek, "tüm büyük devletlerin Türkiye ile antlaşma yaptığı, daha lehtar bir antlaşma imzalamanın mevcut şartlar altında mümkün olmadığını ve kendisinin şahsen Türkiye ile dostça ilişkiler kurmak istediğini" belirtmiştir. Borah ayrıca, Manning ve 109 piskoposun Türkiye'de bir "Ulusal Ermeni Yurdu" kurulması yönündeki beyanlarını eleştirerek "bunun için Türkiye'ye gönderilecek bir ordu gerektiğini" belirtmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 51-53). Bununla birlikte Borah, Manning'in "Türk haremlerinde Hıristiyan kızlar bulunduğu" şeklindeki beyanı hakkında yorum yapmamıştır.

Kitapçığın bundan sonraki kısmında, ABD'li akademisyenlerin, gazetecilerin, Türkiye'deki misyoner okulları idarecilerinin, ABD'li tacirlerin ve ABD Ticaret Odası temsilcilerinin, Antlaşma'nın onayı yönündeki görüşleri yer almaktadır. ABD Ticaret Odası'nın verilerine göre; Antlaşma'nın imzalandığı 1923 yılında ABD Türkiye'ye 3.464.034$ tutarında ihracat yaparken, Türkiye'den 13.008.076$ tutarında ithalat yapmıştı. Aynı yılda ABD'nin İngiltere'den ithalatı: 25.063.000$ ve bu ülkeye ihracatı: 15.765.000$ tutarındaydı (The Treaty with Turkey, 1926: 53-94).

Kitapçığın 101. sayfasından itibaren, 1926 yılı sonuna kadar ABD'deki gazetelerde, özellikle *New York World* ve *Herald Tribune*'da Antlaşma'nın onayına yönelik olarak yer alan yayınlar bulunmaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: 101-135). 136. sayfada, Dış Politika Topluluğu'nun Antlaşma ile ilgili raporu yer almaktadır. Rapordaki en ilginç ifade, ABD'de yıllardır propaganda malzemesi olarak kullanılan "Ermeni ve Rumların katledildiği" iddialarına karşın "Balkan savaşlarında en az 400.000 Türk'ün yurtlarından sürüldüğü, 1917 yılında Doğu Anadolu'daki Rus işgali esnasında ise 800.000 Türk'ün evlerinden kovularak 600.000'inin yollarda tifüsten öldüğünün" belirtilmesidir. İlk defa bu

kadar gerçekçi ve cesur bir söylem resmi bir raporda dile getirildiği için Dış Politika Topluluğu'nun beyanı oldukça önemlidir (The Treaty with Turkey, 1926: 136-158). Raporda ayrıca Türk-ABD ticari ilişkilerine dikkat çekilmiş, Antlaşma'nın getirileri ve götürüleri değerlendirilmiş ve "zorla kabul ettirilen bir antlaşmanın uzun ömürlü olmayacağı ve kapitülasyonların artık ikame edilemeyeceği" de dile getirilmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: 138, 141-144). Söz konusu bilgiler 1924 yılında Kolombiya Üniversitesi Tarih Profesörü Edward M. Earle tarafın da gündeme getirilmiş fakat Ermeni lobileri tarafından unutturulmuştu (The Treaty with Turkey, 1926: 138, 182).

Kitapçığın 172. sayfasında 1924 ve 1926 yıllarında William T. Ellis'in *New York Times*'a yazmış olduğu mektuplar yer almaktadır. Ellis mektuplarında Antlaşma'nın onayını ve yeni Türkiye'yi savunuyordu. Kitapçığın 187. sayfasından itibaren "Appendix A, B, C, D, E, F" adlarında altı ek yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: i-XXXVIII). Appendix A kısmında, 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalanan Antlaşma'nın metni ve imzacıların isimleri yer almaktadır. Antlaşmayı Türkiye adına İsmet [İnönü], Dr. Rıza Nur ve Hasan [Saka], ABD adına ise Joseph C. Grew imzalamıştır (The Treaty with Turkey, 1926: X). A Eki'nde ayrıca 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Türk-Bağlaşık Lozan Antlaşması'nın imzası esnasında Bağlaşıklara verilen güvence mektuplarının ABD temsilcilerine de tevdi edilen nüshaları da yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: X).

Kitapçığın Appendix B kısmında, Antlaşma'nın resmi özeti ve değerlendirmesi yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: XVII-XX). Appendix C kısmında ise, Dışişleri Bakanı Hughes'un Antlaşmanın imzasından bir gün sonra, 7 Ağustos'ta Antlaşmanın onay süreci ile ilgili vermiş olduğu beyanı yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: XXI-XXII). Antlaşma'nın onay tartışmaları esnasında ABD'de en çok istismar edilen olaylardan bir tanesi de mübadele konusuydu. Oysa Mübadele Venizelos'un isteği ile kararlaştırılmıştı. Appendix D kısmında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi hakkında bilgi verilmekte ve tarihi gerçeklerin aslında ABD'de propaganda yapıldığından çok farklı olduğu belirtilmektedir (The Treaty with Turkey, 1926: X).

Kitapçığın Appendix E kısmında, 20 Nisan 1924 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının çevirisi yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: XXV-XXXV). Böylece Antlaşma karşıtlarına Türkiye'nin demokratik bir cumhuriyet olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Appendix F kısmı, kaynakça kısmıdır ve kaynakça içinde; misyoner raporları, Türkiye'deki Amerikan okullarının raporları, Amerikalı akademisyenlerin çalışmaları, Ahmet Rüstem Bey'in "Türk Din Özgürlükleri" adlı çalışması, Kızıl Haç raporları, Arnold Tonybee'nin "Türkiye ve Yunanistan'da Batı Sorunu" adlı çalışması, gazete

haberleri ve Halide Edip'in [Adıvar] Anılar isimli çalışması yer almaktadır (The Treaty with Turkey, 1926: X). Kitapçığın en son sayfasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 1926 yılına kadar dostluk ve ticaret anlaşması imzalayarak ilişkilerini normalleştirdiği ülkelerin listesi verilerek ABD'nin yalnızlığına dikkat çekilmiştir (The Treaty with Turkey, 1926: XXXVI- XXXVIII).

A. SENATO'NUN LOZAN ANTLAŞMASI KARARI

Tüm bu tartışmalardan sonra 1927 yılı Ocak ayı başında Antlaşmanın gizli oturumda görüşülmesine karar verildi (New York Times, January 4, 1927: 27; LCMD PoMLB-VII January 11, 1927). Senato'daki eğilim Antlaşmanın, Türkiye ile Amerika arasında bir vatandaşlığa kabul antlaşması imzalanıncaya kadar askıda kalmak üzere onaylanması yönündeydi. Türkiye'deki gazeteler ise Antlaşmanın onaylanacağının kesin olduğunu duyurmuştu (PRFRUS 1927, 1938: 765-766). Bristol'un ve Dışişleri Bakanlığının korktuğu en kötü senaryo gerçekleşmek üzereydi. Türkiye'de Antlaşmanın onayına kesin gözüyle bakılırken, Senato'da onayın çıkmaması ya da çıksa bile vatandaşlık çekincesi şartına bağlı olması kuvvetle muhtemeldi. Bu durumda Türk kamuoyundaki hayal kırıklığının ve reaksiyonun da derecesi yüksek olacaktı.

Ayrıca Antlaşmaya böyle bir çekince konulması durumunda TBMM'nin Antlaşmayı değişmiş haliyle onaylaması olası değildi (LCMD PoMLB-VII, November 18, 1926). Benzer durum II. Abdülhamit döneminde ABD ile imzalanan vatandaşlık antlaşmasına Senato tarafından konulan çekince ile ortaya çıkmış ve Abdülhamit antlaşmayı onaylamamıştı.

3 Ocak'ta Antlaşmanın gizli oturumda oylanması kararlaştırıldıktan sonra Senatör King ile Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Borah arasında iki haftalık bir mücadele yaşandı. Bu arada bazı senatörler Antlaşmanın itiraz yöneltilen maddelerine çekince koyulması için önerge verdiler (New York Times, January 19, 1927: 1). Antlaşmanın Senato'ya sunumunun yapıldığı gün, İstanbul Amerikan Yardım ve Ticari Yatırımlar temsilcisi Royal S. Copeland'ın Senato'ya göndermiş olduğu Türkiye ile imzalanan antlaşmanın onaylanmasını isteyen dilekçesi de gündeme alındı (JSUSA, December 7, 1925: 360). Muhalifler ve taraftarlar son dakika girişimleri ile amaçlarına ulaşmaya çalışmaktaydılar. Senatörler ise çok yoğun bir kamuoyu baskısı altındaydı. Senato'da Cumhuriyetçiler çoğunluktaydı fakat Antlaşmanın onaylanabilmesi için tüm Cumhuriyetçilerin olumlu oy kullanması ve 12 Demokratın kendilerine destek vermesi gerekiyordu.

Antlaşma üzerindeki müzakereler tamamlanınca onay süreci 17 Ocak'ta görüşülmeye başlandı. Senato'daki eğilimin öğrenilebilmesi amacıyla kapitülasyonları kaldıran ikinci madde üzerinde oylama yapıldı. Oylamada 50 evet 33 hayır oyu çıktı. Paradoksal bir algıyla 33 senatör halen egemen bir ülkede sınır aşan hukuki haklar anlamına gelen kapitülasyonların yürürlükte kalmasını savu-

nuyordu (New York Times, January 18, 1927: 3; Washington Post, January 18, 1927: 3; Los Angeles Daily Times, January 17, 1927: 1). Bu arada ilk testte ertesi gün yapılacak genel oylamada Antlaşmanın onaylanmayacağı da belli olmuştu. 18 Ocak 1927 tarihindeki gizli oturumda yapılan oylamada Lozan Antlaşması, 50'ye karşı 34 muhalif oyla reddedildi. 5 Demokrat senatör onay lehinde oy kullanmıştı. Amerikan anayasasına göre Antlaşmanın onaylanabilmesi için 6 evet oyu daha alması gerekiyordu (Brown, 1927: 503; Malkasian, 1984: 360; Washington Post, January 19, 1927: 1; Los Angeles Daily Times, January 19, 1927: Part I, 2).

Lehtar oylar 56, aleyhtar oylar 28 olsaydı Antlaşma onaylanmış olacaktı fakat gerekli rakama ulaşılamamıştı. Böylece $^{2}/_{3}$ çoğunluk sağlanamadığı için Lozan Antlaşması reddedilmiş oldu. Antlaşma reddedilmeden bir yıl önce, 1926 yılı Mart ayında Celal Münir Bey Konsolos unvanı ile mümessil olarak New York'a atanmış, hastalığı dolayısıyla iki ay gecikmeyle görevine başlayabilmişti (LCMD PoMLB-VII, April 26, 1926: 2; LCMD PoMLB-VII, July 20, 1926: 3; Şimşir, 1977: 320; Daniel, 1959: 273; Lippe, 1993: 59). Bu nedenle iki ülke arasında fiili olarak düşük düzeyli mütekabil diplomatik ilişki mevcuttu. Ayrıca 1926 Şubat ve Temmuz aylarında imzalanan iki *modus vivendi* ile Amerikan Hükümeti resmi olarak kapitülasyonların kaldırıldığını kabul etmişti. Antlaşmanın reddedildiği haberi aynı gün İstanbul'daki Yüksek Komiserliğe ulaştı fakat haber teyit edilemedi (LCMD PoMLB-VII, January 18, 1927).

SONUÇ

Türk-ABD Lozan Antlaşması iki ülke ilişkilerini normalleştirmek için, Türk-Bağlaşık Lozan Antlaşması'ndan sonra imzalandı. Fakat, Antlaşmanın onay süreci iki ülke ilişkilerini normalleştirmekten çok zorlaştıran bir seyir izledi. Bu durumda ABD'de yaşayan Ermeni ve Rumlarla birlikte, misyoner örgütlerinin payı büyüktür. Belirtilen nedenden ötürü, 1923 yılı Ağustos ayından 1927 yılı Ocak ayına kadar devam eden üç buçuk yıllık süre içinde ABD'de keskin bir kamplaşma yaşandı ve onay taraftarları 1926 yılı sonunda tüm çalışmalarını bir Kitapçıkta toplayarak kamuoyunu Antlaşma lehine çalıştı. Onay karşıtı cephe ise, üç buçuk yıl içinde organize bir şekilde ABD'deki olumsuz Türk algısını ve mesnetsiz iddiaları argümanlaştırarak Antlaşma'nın reddini sağlamaya çalıştı.

Belirtilen argümanlar üzerine kurulu muhalefetin kamuoyundan kolaylıkla destek bulması beklenirdi çünkü karşıtlık vurgusu bilinçli olarak ABD'de on yıllardır oluşturulan "zalim Müslümanlar" karşısında "mazlum azınlık Hıristiyan halkların" haklarının korunması algısı üzerine yoğunlaştırılmıştı. Taşnak ve Hınçak mensuplarının asıl niyeti, sınır aşan yargılama haklarının korunmasını sağlayarak Türkiye'de 1914 öncesinde olduğu gibi hiçbir yasaya tabi olmadan

istendiği şekilde hareket etmek, Milli Mücadele ve Lozan'daki başarısızlığın intikamını almaktı.

ABD'deki yoğun mücadeleye rağmen Antlaşma'nın onayına Türk basınında çok fazla önem verilmediği görülür. 1923 ve 1924 yıllarındaki baş döndüren değişim ve reform hareketleri içinde Lozan Antlaşması ile ilgili gelişmelerin çok fazla dikkat çekmemesi normal bir durumdu. 1924 yılı başında Vatan gazetesi, Lozan Antlaşmasına en büyük muhalefetin Morgenthau ve Gerard'dan geldiğini bununla birlikte Antlaşmanın kısa süre içinde Senato'ya gönderileceğini haber vermişti.

Karşıt cephenin bayraktarları arasında iki isim öne çıkmaktadır. Muhalif ikili, ABD'nin Almanya Eski Büyükelçisi James W. Gerard ve Washington Büyükelçiliği'nde 1910-1915 yılları arasında tercüman görevinde bulunurken görevine son verilen eski bir Osmanlı uyruğu Ermeni asıllı Vahan Kardaşyan. Gerard, ACIA Başkanıydı ve Milli Mücadele yıllarında Amerika'da Türklere karşı yürüttüğü kara propaganda ile biliniyordu.

1923 yılındaki itirazların 1924 yılında daha net ve vurucu hale getirildiği anlaşılmaktadır. 1923 ve 1924 yıllarındaki cephe savaşlarında ortaya tartışmasız bir gerçek çıkmıştı. Onay cephesinin tüm çalışmalarına rağmen karşıtların sesleri daha yüksek çıkıyor, iddiaları kamuoyunda daha kolay kabul görüyordu. Gidişatın onayı tehlikeye düşüreceğinin ABD Dışişleri Bakanlığı'nın farkında olduğu bellidir. Bakanlığın girişimleri istenilen sonucu vermemiştir.

1926 yılına gelindiğinde Antlaşma'nın onayı yönündeki çalışmaların halen gerekli etkinlik düzeyine ulaşamamış olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki Amerikalılar onay lehinde çalışmalar yaparken, Lozan Antlaşmasının onayını engellemeye çalışan karşıt cephenin kara propagandaları Amerika Kıtasında 1926 yılına kadar etkin rekabetten yoksun bir şekilde devam etmiştir.

Antlaşma'nın Senato'da oylanacağı tarih yaklaştıkça taraftarlar ve karşıtlar arasındaki mücadelenin de kızıştığı görülmektedir. Karşıtlar son hamle olarak, "Hıristiyanlığın okullarda yasaklandığı", "okulların kapatıldığı" ve "YMCA'nın faaliyetlerine son verildiği" gibi kamuoyunun dini reflekslerini kolayca harekete geçirebilecek argümanları cepheye sürmüştür. Taraftarlara ise Türkiye'de görev yapmış Amerikan görevlilerinin de katılımı ile, Antlaşma'nın onaylanmadığı üç buçuk yıl içinde Türk Hükümeti'nin kendilerine çok iyi davrandığını açıklayan ortak imzalı bir mektubu Senato'ya göndermişlerdi. Tüm bu çalışmalar neticesinde Senato Türkiye ile diplomatik ilişkileri yeniden kuracak Lozan Antlaşması'nı reddetmiştir. Böylece Türk-ABD ilişkileri bir süre daha *de facto* olarak devam etmek zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

BILMEZ, Bülent; (2000), "The Place of the Turkish Independence War in the American Press (1918-1923)", **Turkish Yearbook,** 31, ss. 51-74.

BROWN, Philip Marshall; (1924), "From Sevres to Lausanne", **The American Journal of International Law, American Society of International Law,** 18(1), ss. 111-116.

BROWN, Philip Marshall; (1927), "The Lausanne Treaty", **The American Journal of International Law**, 21(3), ss. 503-505.

DANIEL, Robert L.; (1959), "The Armenian Question and American-Turkish Relations, 1914-1927", **The Mississippi Valley Historical Review,** 46(2), ss. 252-275.

DELGADILLO, Charles Edward; (2002), "Facing the New Turkey: The Turco-Amerikan Treaty of Lausanne, 1900-1927", Unpublished Master Thesis, California: California State University.

ELLIS, Willam T.; (1924, April 20), "Ratification of Turkish Treaty", **New York Times,** s. 172.

ELLIS, William T.; (1927, January 2), "New Turkey Declared to be Product of Slogans Issued to the World by Wilson During World War", **Washington Post**, s. 45.

GRABILL, Joseph L.; (1971), **Protestant Diplomacy and the Near East, Missionary Influence on American Policy, 1810-1927**, Minnesota: University of Minnesota.

HERRICK, George F.; (1923, December 12), "Turkish Treaty Questions", **New York Times**. s. 20.

Journal Of The Senate Of The USA; (1924), Begun December 3, 1923, Washington: Government Printing Office.

KÖSE, İsmail; (2013), "ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun Türk Algısı", **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi,** 56, ss. 55-85

KURAT, Akdes Nimet; (1959), **Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış,** Ankara: Doğuş Limited Şirketi.

LCMD [ABD Kongre Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü], The Papers of Mark L. Bristol-V; (1923), Confidential Diary.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VI; (1925), Confidential Diary.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII; (1926), Confidential Diary.

LIPPE, John M. Vander; (1993), “The “Other” Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations”, **Turkish Yearbook,** 23, ss. 31-63.

Los Angeles Daily Times; (1927, January 17), “Lausanne Pact Foes Win Test”, s. 1.

Los Angeles Daily Times; (1927, January 19), “Slap Given to Turkey”, s.2.

MARASHLIAN, Levon; (1992), “The Armenian Question from Sérves to Lausanne, Economics and Morality in American and British Policies 1920-1923”, Unpublished PhD Thesis, Los Angeles: University of California.

New York Times; (1923, July 30), “Assails Lausanne Treaty”,s. 12.

New York Times; (1923, November 29), “Gerard Denounce Lausanne Treaty”, s. 15.

New York Times; (1923, March 19), “Morgenthau Near Fight After Speech”, s. 18.

New York Times; (1923, August 9), “Morgenthau Predicts Turkey Treaty Failure”, s. 13.

New York Times; (1923, July 28), “Morgenthau Scores Isolation Policy”, s. 5.

New York Times; (1923, April 11), “Says Allies Agreed Play Turk’s Game”, s. 4.

New York Times; (1923, June 7), “Score Turk Treaty as Disgrace to Us”, s. SE2.

New York Times; (1923, November 25), “Score Turk Treaty as Disgrace to Us”, s. SE2.

New York Times; (1923, November 26), “Urges Ratification of Lausanne Treaty”, s. 4.

New York Times; (1924, April 6), “Assail and Defent Lausanne Treaty”, s. 2.

New York Times; (1924, October 31), “Turkey Wants Us to Act on Treaty”, s. 13.

New York Times; (1926, April 7), “Americans in Turkey for Lausanne Treaty”, s. 6.

New York Times; (1927, January 18), “Lausanne Test Negative”, s. 8.

New York Times; (1927, January 19), “Senate Rejects Lausanne Treaty”, s. 1.

New York Times; (1927, January 4), “To Decide Lausanne Treaty at Secret”, s. 27.

Government Printing Office; (1938), "Papers Related to Foreign Relations of US 1923", C. II, Washington: Government Printing Office, Internet Address:http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type =header&id =FRUS.FRUS1923v02, Date Of Access: 20.06. 2014.

PETERSON, Merril D.; (2004), **America and Armenian Genocide, 1915-1930 And After Starving Armenians,** Virginia: Univeristy of Virgina.

ŞIMŞIR, Bilal; (1977), "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927), **Belleten,** XLI(162), ss. 277-356.

The Treaty with Turkey, Statements and Resolutions and Reports in Favor of Ratification of the Treaty of Lausanne; (1926), New York: General Comittee of American Institutions and Associations in Favor of Ratification of the Treaty with Turkey.

Washington Post; (1927, January 18), "Lausanne Test Negative", s. 3.

Washington Post; (1927, January 19), "Senate Rejects Lausanne Treaty", s. 1.

YAYLALIER, Dinç; (1996), "American Perceptions of Turkey, 1919-1927", Unpublished PhD Thesis, Utah: The University of Utah.